

ВПЛИВ ПРИНЦИПУ СПРАВЕДЛИВОСТІ НА ФОРМУВАННЯ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ В УКРАЇНІ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Роман Володимирович КОРЧЕНЮК,

аспірант відділу організації освітньо-наукової підготовки Харківського національного університету внутрішніх справ

Справедливість є основоположною категорією права, яка формує уявлення про правосуддя як процес, спрямований на досягнення балансу інтересів суспільства, держави та окремої особи. У правовій системі України принцип справедливості займає особливе місце, адже він визначає етичні та правові межі прийняття рішень, які відображають реальні потреби суспільства. Однак сучасні виклики, пов'язані зі складними соціальними, економічними та політичними умовами, ставлять питання про реальну дієвість цього принципу у формуванні судової практики.

Принцип справедливості є основоположним для функціонування будь-якої правової системи, адже він забезпечує довіру до судочинства і сприяє дотриманню балансу інтересів усіх сторін. У правовій системі України цей принцип закріплений на рівні Конституції та інших нормативно-правових актів, виступаючи орієнтиром для суддів у процесі ухвалення рішень. Справедливість у правовому контексті означає не лише дотримання формальних норм закону, але й врахування морально-етичних аспектів та соціальних реалій, що дозволяє суду забезпечувати як законність, так і моральну обґрунтованість своїх рішень. Проте реалізація цього принципу на практиці стикається з низкою перешкод. Однією з головних проблем є нерівномірність правозастосування, яка виникає через неоднозначність окремих правових норм і прогалини в законодавстві. Відсутність чітких та однозначних правил у багатьох випадках залишає суддям широкий простір для дискреції, що може призводити до розбіжностей у судовій практиці[1]. Наприклад, однакові правові ситуації можуть тлумачитися суддями по-різному, що підриває довіру громадян до судової системи. Іншим викликом є вплив суспільно-політичних факторів, які нерідко ускладнюють забезпечення незалежності суддів. Політичний тиск, корупційні ризики та можливість зовнішнього втручання у процес ухвалення рішень ставлять під загрозу неупередженість і об'єктивність судочинства. У таких умовах принцип справедливості може бути спотворений, що призводить до прийняття рішень, які не відповідають ні закону, ні етичним нормам.

Важливою проблемою є також недостатня методологічна база для забезпечення реалізації принципу справедливості. В Україні досі бракує чітких рекомендацій і стандартів для суддів, які допомагали б уніфікувати правозастосовну практику, зокрема у складних чи неоднозначних справах. Відсутність таких рекомендацій часто залишає суддів перед необхідністю самостійно вирішувати, як застосувати принцип справедливості в кожному конкретному випадку, що може призводити до суб'єктивізму в прийнятті рішень. Для вирішення цих проблем необхідні комплексні зміни, які охоплюють законодавчі, інституційні та освітні заходи. Насамперед слід удосконалити нормативно-правову базу, усуваючи прогалини та нечіткість у законах, щоб забезпечити

їхню однозначність і передбачуваність. Важливо також розробити методологічні інструменти для суддів, які б сприяли застосуванню принципу справедливості на практиці[2]. Це можуть бути як рекомендації щодо вирішення типових спорів, так і інструменти для оцінки моральних аспектів судових справ. Не менш важливим аспектом є підвищення кваліфікації правників, особливо у сфері етичних і моральних питань, які часто залишаються поза увагою у процесі професійної підготовки. Судді повинні мати не лише глибокі юридичні знання, але й високий рівень етичної свідомості, що дозволить їм ухвалювати рішення, які відповідають і закону, і принципу справедливості.

Сучасні виклики, з якими стикається судова система України, суттєво впливають на забезпечення принципу справедливості в судових рішеннях. Збройна агресія проти країни створила унікальні умови, за яких судова система змушена реагувати на нові типи справ, пов'язаних із воєнними злочинами, правами внутрішньо переміщених осіб та відшкодуванням збитків. У таких справах питання справедливості набуває особливого значення, адже воно стосується не лише юридичних аспектів, але й морального відновлення для постраждалих. Судова система має бути готовою до адекватного розгляду складних і специфічних справ, часто за відсутності достатньо розробленої законодавчої бази для вирішення подібних питань. Принцип справедливості в цьому контексті виступає як ключовий критерій, який дозволяє суду балансувати між формальними нормами та необхідністю врахування унікальних обставин кожної справи. Крім того, воєнні дії підкреслили важливість адаптації судочинства до роботи в умовах кризи. Виклики, спричинені руйнуванням судової інфраструктури, переміщенням суддів та справ, потребують не лише технічних рішень, але й забезпечення справедливого ставлення до всіх учасників процесу. У цих умовах необхідно впроваджувати механізми, які забезпечать доступність суду навіть у надзвичайних обставинах, зокрема через впровадження мобільних судових засідань чи використання дистанційних технологій. Цифровізація судової системи України стала важливим інструментом для підвищення прозорості та доступності правосуддя. Впровадження електронного суду, автоматизованого розподілу справ та проведення онлайн-засідань дозволяє мінімізувати ризики корупції, суб'єктивного впливу на суддів і прискорити розгляд справ[3]. Завдяки цим технологіям принцип справедливості отримує більше шансів на втілення, адже цифрові рішення сприяють формуванню довіри до судової системи та забезпечують рівність сторін у доступі до правосуддя. Однак цифровізація також створює нові виклики. Ризики кіберзагроз, можливість маніпуляції цифровими даними та недоліки у захисті персональної інформації вимагають розробки ефективних механізмів безпеки. Без цього цифрові інновації можуть не лише не допомогти, а й завдати шкоди, підриваючи довіру до судової системи[4]. Перспективи вдосконалення принципу справедливості в судовій практиці залежать від комплексного підходу до реформування судочинства. Важливо створити єдині стандарти правозастосування, які будуть базуватися на чітких і прозорих принципах, враховуючи не лише вимоги закону, але й соціальну справедливість. Регулярний моніторинг судових рішень та їх аналіз дозволить виявляти недоліки у правозастосуванні й оперативно реагувати на проблеми. Значну увагу слід приділити підвищенню етичної та професійної підготовки суддів. Розвиток програм навчання, які акцентують увагу на морально-правових аспектах су-

дочинства, дозволить сформувати висококваліфікований суддівський корпус, здатний забезпечувати справедливість у будь-яких обставинах.

На нашу думку, враховуючи сучасні виклики, судова система України має шанс стати ефективнішою і більш орієнтованою на принципи верховенства права та справедливості. Це вимагає активних і системних дій, спрямованих на усунення прогалин у законодавстві, розвиток цифрових технологій та етичну підготовку суддів. Лише за умови всебічного підходу до реформування судової системи принцип справедливості зможе стати реальним гарантом захисту прав громадян.

Отже, принцип справедливості є фундаментальною основою формування судової практики в Україні, яка визначає її демократичність та ефективність. У сучасних умовах необхідність його дотримання постає особливо гостро, враховуючи складні соціально-економічні та політичні реалії. Для ефективного впровадження цього принципу в практику слід спрямувати зусилля на усунення існуючих проблем, підвищення прозорості судових процесів та забезпечення професійного розвитку суддівського корпусу. Перспективи вдосконалення судочинства в Україні базуються на інтеграції принципу справедливості у всі аспекти правозастосовної діяльності, що сприятиме зміцненню довіри громадян до судової влади.

Список використаних джерел:

1. Джафарова М. В. Тенденції розвитку адміністративного процесуального законодавства України. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. 2017. Вип. 3, т. 1. С. 190-193.

2. Перлін В. С. Особливості розслідування самовільного присвоєння владних повноважень або звання службової особи. *Судова та слідча практика в Україні*. 2017. Вип. 5. С. 118-122.

3. Фоміна Т. Г. Обґрунтування ризику переховування від органів досудового розслідування та/або суду під час застосування запобіжних заходів крізь призму практики Європейського Суду з прав людини. *Судова та слідча практика в Україні*. 2018. Вип. 6. С. 126-130.

4. Чишко К. О. Актуальні проблеми застосування службових собак: судова практика США як досвід для України. *Особливості організації кінологічної діяльності правоохоронних органів в Україні. МВС України*. Харків. ХНУВС. 2020. С. 38-41.